

[168] Faraο

královských pastýřů [Hyksů], ale ani tu není historické ztotožnění možné. *Egypt.

3. Faraónové útisku Izraelských jsou ztotožňováni s Ramsesy z 19. a 20. dynastie. Hlavní z nich byl Ramses II. [1299–1232 př. Kr.], jehož jméno má i několik měst. Podnikal množství staveb, zvl. též měst zásobištných [srov. Ex. 1,11].

4. Faraómem exodu [vyjití z Egypta] byl prý Ramsesův syn Mineptah [1232–1226 př. Kr.]. Soudí se tak podle oslavného nápisu egyptského tohoto faraóna z jeho pohrobního chrámu u Théb. V tomto nápise velebí se Merneptah, že v pátém roce své vlády dobyl vítězství nad Izraelem, a to nikoli nad zemí Izraelovou, ale nad »lidem« Izraelovým. Ze starší doby pak, už za Thutmose III. [kolem 1450], máme zprávy o lidech »*Apurii*«, což se dnes všeobecně ztotožňuje s jménem »*ibrim*« = Hebreové. Byli tedy Hebreové, aspoň některé kmeny, v Egyptě ještě za Ramsese II. Nezapomeňme ovšem, že Hebreové nejsou totožní s Izraelci a že i SZ mezi oběma rozlišuje [na př. 1S 13,7; 14,21 a j.], ač je mezi nimi vztah velmi těsný [Ex 2,11n; Jon 1,9 a j.]. – Byl-li už Izrael v pátém roce panování nástupce Ramsesova Mineptaha [1232–1226] v Palestině, pak se vnučuje závěr, že nejspíše už koncem vlády Ramsesovy nebo nejpозději počátkem vlády Mineptahovy z Egypta odešel. Jenže dnešní věda ví, že exodus nebyl akcí jednorázovou, a snadno část náboženského svazu izraelského se mohla utkat s faraómem v Palestině, zatím co ostatěk ještě dlel v Egyptě! Ostatně i biblická chronologie dělá určitě potíže. Podle 1Kr 6,1 byl za 480 let po vyjití Izraelců z Egypta stavěn jerusalemský chrám. Ale už Böhler a jiní ukazují na to, že 480 se rovná 12 x 40, t. j. dvanáct generací po čtyřiceti letech [?], což svědčí o tom, že toto číslo bylo posvátné a tudíž jen symbolické.

5. F., tchán Meredův. V rodokmenu pokolení Judova uvádí se Betie, dcera faraónova, provdaná za Izraelce Mereda [1Pa 4,18]. Nic bližšího o nich není známo.

6. F., švagr Adada Idumejského [1Kr 11, 17–20], jemuž dal za manželku sestru své ženy, královny Tafnes.

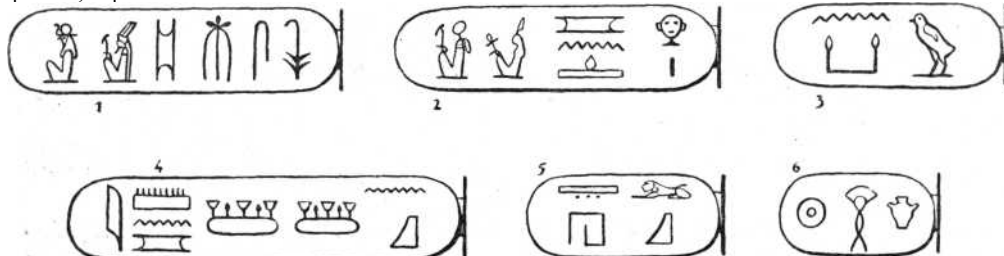
7. F., tchán Šalomounův [1Kr 9,16.24; 3,1] podle 1Kr 11,40 domněle faraο Sesák [Šešonk či Šošenk]. Podnikl válečné tažení do Palestiny, dobyl města *Gázer, které dal za věno své dceři, manželce Šalomounově. Jde-li o Sesáka, byl jedním z vládců 22. [libyjské] dynastie; dal právo asyly odpůrci Šalomounovu Jeroboámovi [1Kr 11,40] a po smrti Šalomounově v pátém roce vlády Roboámovy napadl Judu a obloupil Jerusalema [1Kr 14, 25n; 2Pa 12,2–9]. Panoval kolem 950 př. Kr.

8. Sua, jehož pomoci proti Assyrii si vyžádal před r. 725 Ozee, král izraelský. *Sua [2Kr 17,4].

9. Tirhák, odpůrce Senacheribův [705–681] z 25. [ethiopské] dynastie, jejímž zakladatelem byl Šabaka [v bibli Sua]. Sr. 2Kr 19,9; Iz 36,6. Byl od Senacheriba poražen v bitvě u Elteke r. 701. Syn Senacheribův Asarhaddon vnikl do Egypta r. 670, dobyl Memfis, T. utekl do Ethiopie, opět se vrátil, byl však Assyřany znovu poražen, uchýlil se do Théb, ale i ty padly do rukou Assyřanů.

10. Něcho z 26. dynastie [kolem 609] vedl válku proti králi assyrskému. Joziáš proti němu vytáhl, ač ho N. ujišťoval, že proti němu netáhne [2Kr 23,29–34; 2Pa 35,20–24]. V boji u Magedda byl Joziáš smrtelně raněn a umřel r. 609. Nechovo vojsko bylo později v bitvě u Charkemis [Circesia nad řekou Eufratem] na hlavu poraženo r. 605 [Jr 46,1.2.6]. Touto bitvou bylo egyptské panství v Asii navždy ztraceno [2Kr 24,7].

11. Chofra [Wa-Chab-Ré, Apries], čtvrtý král 26. dynastie [kolem 588–569], druhý nástupce a vnuk Nechův po Psameticchovi II. [†589]. Popouzel malé státy syrské proti Babylonu; Sedechiáš přes odpor prorokův Jr 27, 5–22; 44,30; Ez 17,11–18] takto sveden postavil se proti Nabuchodonozorovi. Po dobytí Jerusalema byl Sedechiáš oslepen a odveden do zajetí; faraο přijal judské uprchlíky na své území spolu s přivlečeným Jeremiášem.

Hieroglyfické nápisy jmen egyptských faraónů známých z bible: 1. Ramses II. 2. Mineptah. (dříve vyslovováno Merneptah, sr. ještě i heslo Egypt, str. 143). 3. Necho. 4. Sesák. 5. Tirhák. 6. Chofra.

Faraton, místo na hoře Amalechitské v území Efraimově. Soudec Abdon [Sd 12,15] a Banaiaš, jeden z třiceti udatých válečníků Davidových [2S 23,30; 1Pa 27,14], pocházeli z tohoto místa. Jméno snad souvisí s dnešní Fer' atou, 12 km jz od Sichem.

Fáres [= puklina, trhlina, lom], syn Támar a Judy. Byl blížencem Záry. Okolnosti jeho narození jsou vypsány v Gn 38,29. Zdá se, že F. obdržel právo prvorozenecké před svým bratrem, protože je v rodokmenu uváděn napřed a jím založený rod [Nu 26,20n; 1Pa 2,4n] je daleko četnější a významnější než Záry. S jeho jménem se setkáváme též ve rčení: »Ať je dům tvůj jako dům Fáresa, kterého porodila Támar Judovi« [Rt 4,12n]. Jelikož synové Judovi Her a Onan zemřeli bez dětí, zaujal Fáres druhé místo v pořadí synů Judo-vých. Oba synové jeho Ezron a Hamul [Gn 46,12; 1Pa 2,5] založili opět dva čelné domy. Z Ezronova druhého syna Arama posel David a králové judští. Za doby Davidovy požívala rodina F. velké vážnosti. Jako praotec Davidův se F. vyskytuje i v rodokmenu Ježíšovu [Mt 1,3; L 3,33].

Farfar, jedna z řek v Damašku, které Náman Syrský stavěl ve výbornosti proti Jordánu [2Kr 5,12]. Jsou to patrně řeky Barada [Abana], mezi jejímiž sedmi rameny leží Damašek, a Awaj [Farfar], jež vzniká z jiho-východním úbočí Hermonu a vlévá se do nejnižnějšího ze tří jezer damašských. Jeden z jejich pramenů se jmenuje Barbar, což připomíná zněním slovo »Farfar«.

Farizeus – farizeové [hebr. *P^rúšim* = = oddělení] byli jednou z několika významných náboženských stran židovských, kteří zvláště v době Ježíšově měli převážný vliv na náboženské smýšlení lidu židovského [Sk 26,5].

1. Jméno a dějiny. Není možno s naprostou určitostí zjistiti, jaký byl původ a pravý význam tohoto jména. Jen pravděpodobně – ovšem s pravděpodobností velikou – odvozuje se název od pojmu *P^rúšút* = oddělenost, odloučenost, která byla pokládána za zvláštní ctnost a sílu člověka zbožného a spravedlivého, a jež jako prostředek a sebekázeň i zevnější ochrana svatosti mu měla zabezpečiti čistotu mravní a obřadní [kultickou]. Toto úsilí o odloučenost od zástupu, který nezná Zákona [J 7,49], mělo původ zřejmě v duchu Ezdrášových reform [Ezd 10,11] a ve vědomí převahy monotheismu nad pohanstvím. Průměrný člověk z davu svým denním stykem se světem a jeho všedními záležitostmi všeho i pochybného druhu stěží dovede uchovati nedotčenost své povahy a své zbožnosti i ctnosti. Bezpečnější cesta jest ohraditi se proti obyčejnému lidu [hebrejsky *'am ha'ares* = lid země, přízemní lidé, luza] povýšenou odloučeností. Sr. Ga 2,12n.

Tento směr byl zde již koncem 2. století př. Kr. za Hasmoneovce Jana Hyrkána [r. 135–104], který k nim původně patřil, ač později přešel k saduceům; vystupoval jako skupina znalců zákona a činně zasahoval do politiky jako odpírce krále-velekněze Ale-

Faraton-Farizeus [169]

xandra Jannaea [103–78], který se jim mstil strašně krvavým způsobem až do své smrti, ale zemřel s radou, aby jeho vdova, královna Alexandra, hleděla se smířiti s farizeji. Za její vlády [78–67] farizeové byli vládnoucí stranou. Zato nová dynastie [Herodovci od poloviny I. stol. před. Kr.] nebyla nijak vlídně vítána se strany farizeů, nebyla jim dost národní, ani nábožensky dost pravověrná a horlivá. Rovněž proti Římanům jakožto moci pohanské stáli v nedůvěře, ano v zásadním odporu, ač po většině nepřáli aktivnímu politickému odboji. Možná, že dobu vzniku tohoto směru můžeme klásti už do doby zuřivého pronásledovatele všeho židovského, Antiocha Epifana [176–163 př. Kr.], a že její předchůdce dlužno hledati u Chasidim, kteří se zúčastnili makkabejského povstání. V době Ježíšově měli rozhodující vliv [Mt 23,2], o něž zápasili se *saduceji.

V ohledu sociálním náleželi většinou ke střední a chudší třídě. Náleželi k nim i někteří kněží, ač většinou kněží byli saduceji. U židů požívali farizeové neobyčejné úcty pro svoje vlastenectví a náboženskou přisnost.

2. Učení a význam. Farizeové usilovali o to, aby zákon Boží – ovšem s velmi podrobnostmi tradovanými se strany otců – stal se vůdčím činitelem veškerého života. Příznačným učením farizejským, odlišujícím je zejména od saduceů, bylo přesvědčení, že nerozlučnou součástí závazného Zákona je i ústní podání [tradice], jak bylo uchováváno a zpracováváno zákonníky [rabínskými] školami [viz doleji]. Byli přesvědčeni, že mesiášské království Boží bude uskutečněno, jakmile národ aspoň jediný den bude opravdově ostříhati Zákona. A tak jejich heslem bylo, že Zákon musí býti naplněn, i kdyby měl Izrael zdanlivě zahynouti. Ze Zákona chtěli vyvoditi a provésti nejzazší důsledky, a tak se stali virtuosi náboženství a zbožnosti. Chtěli zástupně vyplniti vše, co Bůh žádal vlastně od každého Izraelce. Tato idea byla jejich silou; stali se tak ztělesněným geniím judaismu a jedním z nejsilnějších svědectví o všemocnosti náboženské víry. Fakta jim nebyla ničím, idea všecko. Zničili sice vznikající židovský stát, ale zachránili židovství, které v jejich duchu [prostřednictvím jejich díla, obsaženého v talmudu] žije až dodnes.

Bylo-li podmínkou příchodu mesiášského království zachování Zákona, bylo třeba, aby tento Zákon byl dostatečně znám. Proto každý farizeus se snažil osvojit si co nejpodrobnější znalost zákona. K tomu cíli měli farizeové své theology, zákoníky, zrovna tak jako saduceové. Co zákoníci usoudili theoreticky, prováděli řadoví farizeové v praxi. V nějaké míře však je každý farizeus znalcem Zákona, t. j. »zákoníkem«. Z učení farizejských zákoníků se utvořila podrobná pravidla pro celý život národa i jednotlivce, pro každý jeho krok od rána do večera, od narození po hrob, takže

[170] Farnach–Fáze

bylo konečně napočítáno 248 přikázání a 365 zákazů, sestavených ve stupnici. Je nasnadě, že vzhledem k různostem ve výkladu zákona bylo mezi farizejskými zákoníky několik škol, které se vzájemně potíraly. V době Ježíšově nejznámějšími školami byly škola Hillelova a Samaiova. První byla mírnější, druhá přísnější.

3. Poměr k ostatním stranám politickým a náboženským. Na rozdíl od *zelotů nevěřili farizeové v moc násilí při osvobození národa ze jha Římanů. Společali na to, že Bůh je ředitelem dějin a že v plnosti časů skuteční sám toužebně očekávání Izraele. Je třeba jen vzdělávat lid ve známosti zákona, vychovávat děti a působiti misijně mezi pohany. Věřili v předurčení Boží i ve svobodnou vůli člověka. Svými synagogami po všem světě připravovali farizeové půdu pro křesťanství. Ve srovnání se *saduceji byli farizeové spíše demokratického směru. Farizeem se mohl stát každý, kdo na sebe vzal »jho Zákona«, saduceové však vycházeli takřka veskrze z vyšších šlechtických vrstev. Od saducejů se farizeové lišili také tím, že věřili ve vzkříšení z mrtvých, v anděly a duchy. Jejich zásluhou víra v nesmrtelnost se stala obecným majetkem národa, na něž mohlo navázati křesťanství [Sk 23,8]. Saduceové se drželi pouze pěti knih Mojžišových, farizeové uznávali celý Starý Zákon i s tradicí [Mt 15,2n.6].

4. Poměr k Ježíšovi vyplýval z důsledků učení farizejského. Bylo to velmi vážné a opravdové učení, v mnohém směru výkvět židovství, ale přezíralo niternost a přečenovalo formu a obřad [Mt 23,23.25]. Ježíš právě to farizeům vytýká, nazývaje okázalý jejich zevnějšek, kryjící vnitřní pustotu, obrazem »obilných hrobů« [Mt 23,27]. Farizeové otázku duše zaměnili za otázku příslušnosti k potomkům Abrahamovým. Vychovali ducha pýchy [L 18,10n] a samospravedlnosti, kterou Ježíš označil za pokrytectví [Mt 7,5; 6,2]. Ze svěcení soboty učinili pověru [Mk 2,27n; J 5, 18n a j.].

Farizeové navzájem vytýkali Ježíšovi, že se lehce přenáší přes všechny předpisy formalistického náboženství, jako byl púst [Mk 2, 19; Mt 9,14; L 5,34], a nezastavuje se ani před sobotou. Dobře tušili, že Ježíšovo stanovisko svrchované volnosti proti formám a litéře zákona znamená konec náboženství, které oni pěstovali. »Úžas a odpor vzbudil také Ježíšův vztah k hříšníkům a vyvrhelům společnosti. Sobecký zájem o vlastní pověst a jistotu ubil ve farizeích lásku k bližnímu a povinnost povznéstí padlého. Ježíšovo náboženství bezvýhradně, nesobecké, obětavé lásky k bližním a zvláště zbloudilému bylo cizí farizejskému duchu sobecké vypočítavé zbožnosti.« Není divu, že hráli důležitou roli v zosnování smrti Ježíšovy [Mk 3,6; J 11,47–57].

Ovšem nesmíme zapomínati, že farizeji byli nejen ti četní, pro nás bezejmenní odpůrcové Ježíšovi, a terče jeho sžíravého odsudku, nýbrž

také muži jako Pavel a jeho učitel Gamaliel. Vcelku nebylo hanbou býti farizeem a hlásiti se k tomu. Pavel jistě dobře věděl, jak Ježíš smýšlel o farizejských zvrácenostech a celém rázu jejich zbožnosti a mravnosti, a přece nestyděl se prohlásiti za farizea [Sk 23,6; 26, 5–7; F 3,5,6]. Také učitel Pavlův Gamaliel patřil k f-ům [Sk 5,34]. Ovšem křesťanství znamená překonání farizejství, i toho pravého. [Větsinou podle F. Žilky, Dějiny novozákonní doby.]

Farnach, muž z pokolení Zabulonova [Nu 34,25], otec Elizafanův.

Faros [= blecha], hlava rodiny, jejíž členové se vrátili z Babylona [Ezd 2,3; 8,3]. Syn F-ův Pedaiáš je vypočítáván mezi těmi, kteří opravovali zdi a brány jerusalemské [Neh 3,25]. Synové F-ovi, jejichž jména jsou vypočítávána v Ezd 10,25, zapudili své pohanské manželky.

Fatkář. V Ž 35,16 pochlebník, šašek, příživník, který se živi děláním vtipů, bezbožný posměvač.

Fáze [hebrejsky *Pesach*, aramejsky Pascha] znamená snad pominutí [Ex 12,21] nebo smíření. Prof. Hrozný objevil ve starokrětských nápisech jméno svatyně Pesachu. Toto jméno snad souvisí s akkadským *pašachu* – uklidnit, smířiti [bohy]. Ale je dosud sporné, zda lze tak vysvětliti jméno izraelské slavnosti, jež byla Izraelci slavena na památku osvobození z Egypta. Zdá se, že to však byla původně lunární slavnost izraelských kočovných kmenů, závislá na prvním jarním úplňku. Snad šlo o obětování prvotiny ze stád. Snad prvotiny dobytka měly nahraditi prvorozeného v rodině, jak by tomu nasvědčovalo spojení slavnosti s pobitím prvorozených egyptských. Teprve později vyvinula se z původní slavnosti památka vysvobození lidu vyvoleného ze země egyptské, z domu služby. I dva základní rysy slavnosti fáze ukazují na starobylé zvyky semitské; společné jedení hovádka znamenalo obnovení obecenství s božstvem a kropení krví bylo užíváno jako ochrany proti zlým duchům, hubicím v noci [sr. »přístrach noční« Ž 91,5], proti nemoci anebo neštěstí. Bůh staré zvyky vyvoleného lidu naplnil novým obsahem.

Podle vypravování Ex 12,1–13,22 bylo Izraelcům rozkázáno, aby v předvečer útěku z Egypta postříkali veřeje dveří svého domu krví beránka, tak, aby se lid Boží lišil od Egyptanů. »Nebo půjde Hospodin, aby bil Egypt, a kde uzří krve nade dveřmi a na obou veřejích, přeskočí Hospodin ty dveře, aniž dopustí zhoubcí vjíti do domů vašich k hubení« [Ex 12,23]. Obraz má čistě orientální barvy: vládce je doprovázen popravčími mistry [katy]. Bylo to v měsíci Abib [od 21. března do 20. dubna], který záhy dostal babylonské jméno Nisan [první měsíc židovského občanského roku].

Původně byla slavnost fáze patrně oddělena od slavnosti přescnic [nekvašených chlebě massot, dnešních macesů Dt 16,7n], jež následovala ihned po slavnosti fáze [od 15. do 21.

Nisan], ale během doby obě slavnosti splynuly. Tak zvaný kněžský zákoník [většina Ex] nám podává nejobširnější vylicení slavnosti fáze [Ex 12,1–13]. Desátého dne měsíce Nisan otec rodiny vybral ze svého stáda ročního beránka bez vady. Tohoto beránka opatroval po čtyři dny až do 14. Nisan. Čtyři dny byly později vykládány jako čtyři generace, jež strávili Izraelci v Egyptě. 14. Nisan večer byl beránek zabit a jeho krev podle předpisu nastříkána na veřeje domu. Vnitřnosti byly vytaženy, vyčištěny a znovu vloženy. Pak byl celý beránek pečen na rožni. Byla-li rodina na jednoho beránka příliš malá, mohla pozvat sousední rodinu, aby se připojila k slavnosti. Beránek byl pojidán s nekvašeným chlebem a hořkými bylinami na znamení utrpení lidu v Egyptě. Všecky zbytky musely být spáleny, aby nedošlo k nějakému jejich znesvěcení. Ti, kdo se slavnosti zúčastnili, museli mít bedra přepásána [t. j. vnější dlouhé roucho bylo podkasáno a upevněno za pasem], hůl v ruce a klobouk na hlavě, jako by se chystali na rychlou cestu. Podle Ex 12,43–49 žádný z cizinců nesměl se slavností zúčastnit bez předchozí obřizky.

Slavnost fáze prošla mnohými změnami. Brzy byla zdůrazňována ta, brzy ona stránka slavnosti. Tak dnešní židovstvo se drží ustanovení Exodu a slaví pesach jako slavnost domáčí, zatím co na př. ještě i dnešní Samaritáni vycházejí z předpisů Deuteronomia a slaví velikunoc jako už staří Izraelci jako slavnost veřejnou, při níž všichni mužové se musili ukázat na místě, určeném od Hospodina [Dt 16,2n]. Druhá změna se týkala nekvašených chlebů: původně byly tyto chleby asi požívány pouze jednu noc; později se jejich požívání protáhlo na sedm dní [Dt 16,3]. Patnáctý Nisan, kdy se Izraelci vydali na cestu, byl později prohlášen za den svatého shromáždění. Časem se slavností beránka splynula ještě i slavnost žňová, t. zv. »přesnice« [Dt 16,9]. Srov. Bič II. 166n.

O slavnosti fáze zmiňuje se Starý Zákon nejprve při vypravování o vysvobození lidu z Egypta, pak při popisu putování po poušti [Nu 9,1–5], pak při vstupu Izraelců na půdu kananejskou v Galgala [Joz 5,10], pak za Šalomouna [2Pa 8,13] a Ezechiáše [2Pa 30,15]. Slavnost nabývala čím dál tím širšího rámce. Za Ezechiáše trvala už dvojnásobný počet dní. I král Joziáš [2Pa 35] slavil slavnost fáze.

U proroka Ezechiele [45,21–24] je stanoven 14. Nisan jako začátek slavností. Kníže v ten den má obětovat za sebe i za lid po sedm dní vždy jednoho volka a jednoho skopce. Vše se soustřeďuje v Jerusalemě. Nečiní se vůbec zmínky o beránku. Slavnost fáze splynula se slavností nekvašených chlebů. Zdůrazňována je hlavně myšlenka smíření, jež po návratu ze zajetí babylonského zaujímala v židovském náboženském životě čelné místo. Po návratu z babylonského zajetí, zvl. pak za dnů Ježíšových, měla tato slavnost už pevně stanovený i propracovaný rituál, jak viděti ostatně už

z Ezd 6,19n. Především se konaly celý měsíc předem pečlivé přípravy. Cesty byly spravovány pro poutníky, přicházející k slavnosti do Jerusalema. Mosty byly opravovány, hroby u cest byly bíleny, aby tak zdaleka varovaly poutníky před rituálním znečištěním. Neboť dotyk hrobů a vůbec mrtvol rituálně znečišťoval. Čtrnáct dní před počátkem slavností byly odevzdány desátky z dobytka. Slavnostním způsobem byly otevřeny a vybrány chrámové pokladnice. Dne třináctého Nisan po západu slunce začaly poslední přípravy. Vše kvašené muselo být z domu odklizené. Otec domácnosti po vyřknutí posvátné formule pustil se do pečlivého shledávání kvašeného chleba. Přesně o polednách 14. Nisan byl všecek kvašený chléb zničen. V Galilei se odpočívalo od práce už dopoledne 14. Nisan, v Judstvu se přesto pracovat až odpoledne.

Obvyklá denní oběť, připadající na večer, byla obětována už před třetí hodinou. Hned potom byl zabit za každou rodinu jeden beránek, a to na kněžském nádvoří jerusalemského chrámu. Zástupcové rodin na dané znamení beránky zabili. Všichni kněží měli službu. Stáli ve dvou řadách, vedoucích k oltář. Každý z nich měl zlaté a stříbrné nádoby, do nichž chytal krev obětních zvířat. Tuto krev i s nádobou podal svému sousedu, ten zase dalšimu, až se nádoba s krví dostala do rukou posledního, který ji vyil do struhy u oltáře. Při tom levitě zpívali žalmy 113–114 a v pozdním židovstvu byla předčítána také Píseň Šalomounova, opěvující lásku Boha – ženicha k „cirkvi“ – nevěstě. Památkou na vysvobození z žaláře egyptského býval propuštěn jeden vězeň [J 18,39 sr. Bič II., 164nn]. Zabiti beránci byli napíchnuti na hák, stažení, vnitřnosti vyvrženy, vyčištěny a znovu vloženy, část beránka nasolena a kněžními obětovány, zbytek vrácen obětujícímu, který odešel domů, aby vykonal přípravy k večeri.

Beránek byl doma upečen na rožni [kosti podle předpisu nesměly být zlámány]. Všichni členové domácnosti, pokud náleželi k vyvolnému lidu, se zúčastnili společně večere. Vedle beránka náležely v době judaistické k podstatným částem večere tyto »živly«: 1. víno ve čtyřech kališích, 2. nekvašené chleby, 3. hořké byliny, 4. omáčka z datlí, hrozinek, jablek a citronů, 5. slaná voda anebo ocet.

Pořádek byl tento: Otec rodiny vzal první kalich a pronesl požehnání. Pak z tohoto poháru pili všichni. Potom si umyli ruce. Otec vzal několik hořkých bylin. Namáčel je do slané vody, a když si sám ukousl, podával ostatním, kteří činili totéž. Pak byly odklizeny nádoby se stolu. Nato se otázal nejmladší ze synů: »Proč se tato noc liší od ostatních? Neboť jindy jíme kvašené chleby, dnes však smíme jísti pouze chleby nekvašené?« Otec rodiny dal k těmto otázkám vysvětlení na základě Ex. Nato opět byly přineseny nádoby na stůl a vypit druhý kalich. Opět nastalo obřadné

[172] **Fazga–Fenicen**

umývání rukou a pak požíván nekvašený chléb s hořkými bylinami. Nato byl předložen beránek. Pak přišel na řadu třetí kalich, t. zv. »kalich dobrořečení«, posléze čtvrtý kalich za zpěvu žalmů 115–118. Dvěma krátkými modlitbami byla slavnost ukončena. Tyto staré zvyky slavnosti velkonoční podnes nejméně zachovali Samaritáni.

Svátek fáze má pro křesťany trvalý význam, protože na něj navázal Ježíš ustanovení poslední večeře Páně a událost smrti Ježíšovy časově i významově souvisí se slavností fáze. První křesťané viděli v obraze beránka velkonočního obraz Kristův. Kristus je Beránek Boží, který snímá hříchy světa [J 1,29–30]. *Beránek velkonoční.

Fazga [= ?část, kus] jest část pohoří Abarim na východní straně Jordánu, sv od Mrtvého moře, odkudž byl nádherný pohled jak na poušť, tak k západu [Nu 21,20; 34,11; Dt 3,17.27; Joz 12,3; 13,20]. Zde Balám vzdělal sedm oltářů [Nu 23,14], odtud spatřil Mojžíš zaslíbenou zemi [Dt 3,27; 34,1n] a zde také umřel. Vrchol pohoří Fazga je Nébo [Dt 32,49], který dosahuje 806 m výšky.

Fébé, Rekyně, první křesťanská diakonka, sborová sestra cirkve cenchrenské; žila v době apoštolské. Když se stěhovala z Korintu do Říma, poslal po ní apoštol Pavel svůj list k Římanům, dokládaje vřele, kterak zasluhuje zvláštní přízně a laskavého přijetí [R 16,1–2] pro ochotné služby lásky, které prokazovala cizincům, ano i jemu samotnému.

Fedael [= Bůh vykupuje], kníže z pokolení Neftalimova v době putování po poušti [Nu 34,28].

Fegiel [= snad: setkání s Bohem?], syn Ochránův, přední z pokolení Asser, o němž se děje zmínka při sčítání lidu k boji způsobilého ve druhém roce po vyjití ze země Egyptské [Nu 1,13; 2,27; 7,72.77; 10,26].

Fegor [= trhlina, též chtivost]. – 1. Hora moabská, na jejíž vrchol byl uveden prorok Balám, aby odtud zlořečil lidu izraelskému [Nu 23,28]. Šlo patrně o nějaký vrcholek pohoří Abarim proti Jerichu. – 2. Jméno Fegor vyskytuje se ještě na třech místech Starého Zákona [Nu 25,18; 31,16; Joz 22,17] jako zkrácenina Bel-Fegor, t. j. jméno modly Bál Fegor. Byla uctívána Moabskými orgiastickým kultem plodnosti.

Feldas, syn Náchora a Melchy [Gn 22,22].

Felet [= únik?]. 1. Syn Johedaiův z pokolení Judova [1Pa 2,47].

2. Benjaminec, který se připojil k Davidovi v Sicelechu [1Pa 12,3].

3. Otec Honův z pokolení Rubenova. Tento Hon se připojil k povstání proti Mojžíšovi za vedení Chóre [Nu 16,1].

4. Muž z čeledi Ezronovy z pokolení Judova z rodiny Jerachmeelovy [1Pa 2,25.33]. Tito dva poslední jsou v hebr. jinak hláskováni než první dva.

Felix Antonius [felix lat. = šťastný],

římský místodržitel v Cesarei, dosazený za císaře Klaudia r. 52 po Kr. Byl příslušníkem nové vznikající císařské byrokracie otrockého původu; byl císařským propuštěncem jako jeho bratr Pisas, který měl jednu dobu postavení všemocného ministra ve vládě Klaudiově. To vysvětluje smělost, až opovážlivost, s jakou si F. ve svém úřadě počínal. Byl to muž ukrutný, prostopášný a necharakterní. Dal zavraždit velekněze Jonatana, který ho původně podporoval, bandou lupičů, kteří se stali postrachem celého Judstva. Nato dal pochytat lupiče a jejich prosté muže ukřižoval, ale vůdce Eleazara poslal do Říma. Za jeho správcovství povstalo mnoho falešných proroků, kteří shromažďovali kolem sebe lid, očekávající vysvobození ze jha Římanů. F. je dal hromadně pobíjet. Jeden z těchto proroků byl jakýsi Egyptan, který shromáždil své přívržence na hoře Olivetské. F. jich dal pobít 400 a 200 zajal, ale Egyptan unikl [r. 55]. Ještě pět let nato se římský velitel Jerusalema domníval, že Pavel je onen Egyptan, který se zase vrátil, aby pobuřoval lid [Sk 21,38]. Není divu, že za něho nastalo mezi židy mohutné vření, jež nemělo však jiného výsledku než sesazení Felixovo. Jeho nástupcem se stal Porcius *Festus. O charakteru Felixově svědčí to, že svou třetí manželku Druzillu [Sk 24,24] odloučil jejím muži Azizovi, králi Emasy. Pomáhal mu v tom nějaký kouzelník Šimon [Mágus?]. I poznámka ze Sk 24,26–27 o tom, že Felix čekal úplatek od Pavla, svědčí o způsobilosti jeho úřadování. x x

Fenicen, Fenicie [vlastně Foenicie, z řeckého: purpurový, Sk 11,19; 15,3; 21,2], 2 až 7 km široký pruh země mezi mořem Středozemním a pohořím Libanonu, táhnoucí se asi 300 km na sever od pohoří Karmél; četné řeky, vznikající na Libanonu, protékaly Fenicií, činnice z ní zemi velmi úrodnou. Plodila víno, olej a obilí v takovém nadbytku, že obyvatelstvo nebylo s to všechno spotřebovat: úroda sama je nutila k obchodu. Feničané skutečně vynikali obchodem, v čemž se jim nevyrovnal žádný národ ve starověku. Vedle plodin zemských vyváželi i cedrové dříví nevyrovnatelné jakosti ke stavbě lodí, zboží kovové, pro něž vlast jejich chovala v nitru svém hojnost rud, a roucha nachová [purpur, červenec sr. Ez 27,2.16].

Původ Feničanů je sporný: podle jedněch přišli ze severní Arábie od zálivu Perského snad kolem 1700 př. Kr., podle jiných byli Feničané praobyvateli kananejskými, které Izraelci zatlačili na sever [Gn 10,15]. Členitost půdy způsobila, že Feničané nikdy nevytvořili mocné říše. Naopak, byli rozděleni v drobná království městská s hlavními městy Tyrus [Sor] na skalnatém ostrově, Sidon [Saida], Berytos [Beirut], Byblos [Gebal Ez 27,9], Tripolis, Arados [Aradius Gn 10,18]. Přímořská poloha těchto měst vedla obyvatele k námořnímu plavectví jakož i k zakládání osad. Nejdříve obsadili Kypr [Cypř], bohatý na ložiska mědi, stříbra a železa, potom Rhodos, Krétu,

Melitu. Dostali se až na Sicílii, do Španěl a na pobřeží africké [Kartago]. Na sever pronikli až k ostrovům britským a do Jutska. Ale i na východě měli svá obchodní spojení: v Arábii, Babylóně a Egyptě. Za *faraona Nechona obepluli Afriku. Základnou pro obchody na západě bylo Španělsko, kde založili osadu Gades [dnešní Gadiz], odkudž vyváželi stříbro; z Britannie dováželi cín, z pobřeží moře Baltického jantar. Obchod vedli se vším, z čeho plynul zisk, i s otroky [Ez 27–28].

V plavbě a stavbě lodí byli učitelé všech národů starého světa.

Z panovníků fénických je čtenářům Písma nejznámější tyrenský král Chíram, vrstevník Davidův a spojenec Šalomounův [1Kr 9,11–14, 26–28; 10,22; 2S 5,11]. Zúčastnil se stavby jeruzalémského chrámu dodávkou dříví i kamene a drahých kovů [1Kr 5,6]. Se Šalomounem uzavřel smlouvu o stavbě lodí v Azion-gaber u Elat v zemi idumejské; lodí tyto sloužily k dovozu zlata z Ofir a k obchodním stykům při Rudém moři a zálivu Arabském a Perském. K tomu dodával Chíram zkušené plavce a námořníky.

Z pozdějších dějin slyšíme, že král Achab se oženil se sidonskou princeznou Jezábel, dcerou krále Etbále [1Kr 16,31]. Tak vnikaly fénické vlivy do Izraele.

Fénická řeč byla řečí semitskou, příbuzná s hebrejštinou, což usnadňovalo styk obou těchto národů. Féničané měli též veliký vliv na

*Fénický bůh války a počasí
Rešef. Zlatá soška z Ras Šamra*

Fenix–Festus [173]

vytvoření první abecedy, jež v konečné úpravě čítala 22 značek pro souhlásky [samohlásky se nepsaly].

Náboženství Feničanů byla pantheistická personifikace přírodních sil. Hlavním božstvem byl Bál, dobrý bůh slunce, jemuž v Tyru říkali Melkkart; manželka jeho slula Astarta nebo Balat a znamenala totéž, co babylonská Ištar. Zlý bůh slunce se jmenoval Moloch, který býval usmířován lidskými obětmi. V Byblu uctívali dobrého boha Adona [Adonis]. Součástí kultu byl i pohlavní styk, často nezřízený [sr. prorocké výpady proti »smilnění« lidu Izraelského!].

Ježíš navštívil fénické území, když přišel do končin Tyru a Sidonu [Mt 15,21; Mk 7,24, 31], a za pronásledování tu našli útočiště mnozí křesťané [Sk 11,19], jež snad později navštívil i Pavel na cestě z Antiochie do Jerusalema [Sk 15,3], po druhém pak na poslední cestě do Jerusalema [Sk 21,2n].

Fenix, jméno přístavu na j. pobřeží ostrova Kréty, dodnes jediný bezpečný přístav v kterémkoliv roční době, který má jméno Lutro [Sk 27,12].

Ferezejští, snad jeden z národů či kmenů, kteří bydleli v kananejské zemi dříve, než ji obsadili Izraelští [Gn 13,7; 15,20; Ex 3,8; Joz 3,10; 9,1; Sd 3,5; Ezd 9,1]. Podle poznámky v Sd 3,5 se soudí, že bydleli kdesi na j. Palestiny. Podle Sd 1,4n byli F. přemoženi Judou; ale Joz 17,15 udává, že kmen Josefův vyčistil krajinu s. od Sichem od F. a Refaimských. Jelikož jsou na dvou jmenovaných místech uváděni s Refaimskými, domnívají se někteří, že náležejí mezi předsemitské obyvatele palestinské. Jiní však mají za to, že nejde o nějaký zvláštní kmen, nýbrž pouze o část rolnického obyvatelstva kananejského, žijícího v otevřených městech: hebr. slovo *feres* znamená »obyvatele otevřené krajiny« [sr. Dt 3,5; 1S 6,18]. Konečně jini se domnívají, arci neoprávněně, že jde o přepsání a že nutno čísti Gerzitští místo F. [1S 27,8].

V době Jozuově obývali v hornaté krajině, jež byla přidělena kmenům Efraim, Manasses a Juda [Joz 11,3; 17,15; Sd 1,4–5]. Nebyli vyhubeni a sňatky s nimi způsobily narušení izraelského náboženství [Sd 3,5n]. Ještě o Šalomounovi čteme, že si F. podrobil v službu [1Kr 9,20n; 2Pa 8,7].

Ferida *Feruda.

Feruda [= rozdělený, oddělený?], jeden ze synů služebníků Šalomounových, jehož potomci se vrátili ze zajetí babylonského [Ezd 2,55; sr. Neh 7,57, kde Kral. mají Ferida].

Festus Portius, nástupce *Felixův v Judstvu [Sk 24,27], ustanovený od císaře Nerona asi r. 59 po Kr. Byl přítelem krále Agrippy II., při jehož návštěvě [Sk 25,1.23] byla dána Pavlovi příležitost, aby se obhájil. Pavel se však odvolal do Říma, maje předtím už špatné zkušenosti s Felixem a obáváje se, že by mohl

[174] Fetruzim–Fík

přece jen být vydán Židům. Vření v národě židovském ani za Festa nepřestalo, ač F. činil vše, co bylo v jeho silách, aby zavedl spravedlivější administrativu. Zemřel v létě r. 62. Po něm nastoupil Albinus.

Fetruzim, prý obyvatel Patru [Pathros], horního Egypta, na rozdíl od Mizraim, obyvatel Dolního [ovšem i celého!] Egypta. Podle Gn 10,13–14 jsou pokládáni za syny Mizraim z pokolení Chámova [1Pa 1,12].

Fěrtoch, zástěra, jakou nosí zedníci nebo ženy při práci. Jiní myslí na pás jakéhokoli druhu [Sk 19,12].

Fiaroth, místo někde na poloostrově Sinai mezi Magdal, t. j. věž, pevnost, a Belsefón. Přesnou polohu nelze určit, jelikož Magdal i Belsefón jsou dnešnímu zeměpisu neznámy. Podle Ex 14,2,9; Nu 33,7n bylo F. posledním místem, kam až Egypťané pronásledovali Izraelce při jejich úniku z Egypta. Leželo tedy někde mezi Rudým mořem na jihu a Hořkým jezerem na severu.

Figura, stč. obraz, znamení, podoba, typ. Užito jen v epišt. [na př. R 5,14; 1K 10,11] o Kristu, jako naplnění sz předpovědi a předobrazů. *Adam.

Fík, fíkový strom, hebr. *š'éná*, slovo, jež se vyskytuje velmi často ve SZ a značí jak strom, tak i jeho ovoce. F. byl v Palestině velmi oblíbeným zjevem [Dt 8,8], zvláště hora Olivetská v době Ježíšově byla proslulá fíkovým hájem. Řčení »bydlil bezpečně pod svým vinným kmenem a pod svým fíkem« [1Kr 4, 25; Mi 4,4; Za 3,10] bylo mezi Židy příslovecným naznačením pokoje a spásy. Naopak vědi však proroci i o případech, kdy f. nepřinese žádného ovoce [Jr 5,17; Ab 3,17].

Uzrávání plodů fíkových má tři období: koncem března nasazuje f. na listy [Mt 24, 32; Mk 13,28–32; L 21,29–33], s nimiž současně se objevují zárodky na ovoce. Tyto zárodky dosáhnou velikosti třešně. Pak jich

Větévka fíkovníku s plody.

většina opadá. I tyto padavky slouží beduinům za potravu [Pís 2,13 »holičky«; Zj 6,13]. Ty z fíků, které neopadaly, dozrávají v červnu [»ranní ovoce« Iz 28,4; Jr 24,2; »fíkové ranní« Oz 9,10]. Jsou výborné chuti. S uzráváním těchto ranních fíků začínají se objevovat první pupence třetí úrody ve vyšších polohách stromu. Třetí úroda uzraje v srpnu [»fíky letní«]. Zimní fíky dozrávají teprve druhého roku, a to dříve, než počne pučení listů. Ve známém vypravování Mt 21,18–20; Mk 11, 12n.20–21 hledal Ježíš v dubnu zárodky příští sklizně. F. byl odsouzen jako obraz národa izraelského, který také nenesl záruk příští žně. Zajímavá je poznámka Konopáskova [Bible a jazykozpyt], že fíkovník byl pokládán na východě za dřevo posvátné a mohl by být

Fíkovník a réva z reliéfu Senacheribova paláce v Ninive.

v ústech Ježíšových představitelem cizího kultu právě tak, jako hora nemusí být obyčejnou horou, nýbrž, pohanskou a starožidovskou výsostí. V tomto smyslu by bylo možno vykládati Mt 21,21 o fíkovém stromu a hoře, kterou víra přenáší, jako boj proti temným mocnostem, jimž sloužily fik i hora. V takovém boji nebude podle Ježíšových zaslíbení ani učedníkům nic nemožného.

F-y byly požívány čerstvé anebo sušené. Sušené ovoce bývalo lisováno v koláče [hrudy 1S 25,18; 30,12; 1Pa 12,40]. Z f-ů byla vyráběna i hojivá mast [2Kr 20,7].

Fíkol, velitel vojska fílištinského krále Abimelecha v Gerar, svědek smlouvy mezi Abrahamem a Abimelechem, později mezi Izákem a Abimelechem [Gn 21,22–32; 26,26].

Filadelfia [= bratrská láska], město na pomezí Lydie a Frygie, které bylo vystavěno od Attaly II. Filadelfa, krále pergamského, na dolním úbočí pohorí Tmolu ve výšce asi 300 m nad mořem [asi 36 km jv od Sardis]. Dnes sluje toto město Allah-šehr [město Boží]. Zdá se, že původní obyvatelstvo bylo makedonské a že tam podle Zj 3,7,9 byla židovská synagoga hellenistického směru a později i křesťanský sbor. Město bývalo často stíženo zemětřesením. Řecký dějepisec Strabo [kolem r. 60 př. Kr.] vypravuje, že každým zemětřesením byly městské zdi silně porouchány a vyžadovaly stále opravy. Odtud snad chudoba členů tamního křesťanského sboru [Zj 3,8]. Filadelfský sbor je jeden ze sedmi sborů, kterým je adresována poslední kniha NZ. Pisatel Zjevení nemá proti tomuto sboru žádný výtek.

Filemon, bohatý občan, má otroky, může Pavlovi připravití hostinský pokoj [Fm v. 5,22] v Kolossách; patrně za dlouhého působení Pavlova v Efezu [Sk 19,10] se stal přítelem [Fm v. 19]. Z listu Pavlova Fm vysvítá, že F. byl hlavou četné domácnosti [Apfia, manželka; Archippus, pravděpodobně syn, v. 2], kterou Pavel nazývá církví v domě F-ově. Možná, že se v domě F-ově shromažďoval sbor kolossenský. Jakmile se F. stal křesťanem, podával neobyčejné důkazy své víry a upřímnosti; Pavel jej nazývá svým pomocníkem [Fm v. 1]. Tradice vypravuje, že se F. stal biskupem v Kolossách a že zemřel jako mučedník za dnů Neronových.

Filemonovi, epištola Pavlova, nejkrásnější nz doklad přátelského poměru, jaký vyrůstal mezi Pavlem a těmi, kdo jeho kázáním byli přivedeni ke křesťanství. Napsána byla v Římě společně s Timoteem v letech kolem 60–62 po Kr. a poslána po Onezimovi a Tychikovi do Koloss spolu s epištolou ke Kolossenským a Efezským [Ko 4,7–9; Ef 6,21n]. Vyniká neobyčejnou vážností, taktem a křesťanským humorem: Pavel-vězeň bere dluhy Onezimovy na sebe [v. 18–19].

1. Účel epištoly. V Římě se apoštol Pavel seznámil s otrokem Onezimem, který uprchl Filemonovi, zpronevěřiv patrně nějaké peníze [v. 18–19]. Vlivem Pavlovým dal se Onezimus pokřtiti [v. 10], takže jej Pavel pokládá za

Fíkol–Filip [175]

svého »syna«, »své srdce« [Kral.: střeva], »milého bratra« [v. 10.12.16], kterého by si rád ponechal k své službě. Nechce však činiti nic bez vědomí Filemonova a bez opravdového pokání Onezimova. Proto, znaje lásku Filemonovu ke »všechněm svatým« [v. 5], prosí za Onezima, aby byl přijat za bratra v Pánu. 2. Význam epištoly. Epištola ukazuje křesťanství v činnosti: poměr otroka k pánovi se proměňuje v poměr bratra k bratru. Pavel nežádá zrušení otroctví [1K 7,21–24], ač usiluje vždycky o zuleschťení poměru mezi otrokem a pánem [Ef 6,5–9; Ko 3,22; 4,1], ale jeho žádost o přijetí Onezima za bratra musila konec konců ukázati na nemožnost otrokářství mezi křesťany vůbec. Přes svou krátkost zaujímá tato epištola velmi význačné místo mezi epištolami Pavlovými pro neobyčejně jemný takt, s jakým těžkou otázku uprchlého otroka vyřizuje.

Filétus, asi učedník *Hymeneův, zamítající učení o budoucím zmrtvýchvstání. Tvrdil, že zmrtvýchvstání nutno rozuměti obrazně jako duchovnímu zmrtvýchvstání z hříchu ke svatosti, a proto učil, že zmrtvýchvstání již nastalo [2Tm 2,17n]. Vydání satanu, o němž mluví 1Tm 1,20 v souvislosti s Hymeneem, znamenalo vyloučení z církve. Takto vyloučený byl pokládán za rovného pohanu.

Filip. 1. Apoštol, pocházející z *Betsaidy, města Simonova a Ondřejova [J 1,44–49], náležel k nejprvnějším učedníkům Ježíšovým. Je zajímavé, že Ondřej a Jan nalezi Ježíše [J 1,41], ale Ježíš sám nalezl F-a. Možná, že tato skutečnost vrhá světlo na povahu F-ovu, o němž víme celkem málo. Někteří vykladači se domnívají, že vypravování z L 9,59–60 a Mt 8,21–22 týká se právě F-a. Zdá se, že náležel ke skupině galilejských venkovanů, kteří naslouchali kázání *Jana Křtitele. Z J 6,8; 12,21n soudíme, že F. byl zvláště blízkým přítelem synů Jonášových, zvl. Petra, i Zebedeových, a že spolu s nimi sdílel mesiášské naděje národa židovského. V seznamech apoštolů stojí na pátém místě hned za bratry Petrem a Ondřejem, Jakubem a Janem [Mt 10,3; Mk 3,18; L 6,14; Sk 1,13]. Snad byl poněkud zdlouhavější v chápání věcí duchovních [J 14,8–12]. Zato měl smysl pro praktické věci; bylť nakupovačem malé Ježíšovy společnosti [J 6,5]. Ondřej byl prvním Ježíšovým misionářem, Filip druhým [J 1,40–42.45–46; 12,20–23]. Po vzkříšení Ježíšově [Sk 1,13] pracoval snad v Malé Asii.

2. Evangelista, o němž se děje první zmínka ve Šk 6,5, byl jedním ze sedmi hellenistů, t. j. Židů, mluvících řecky, zvolených k péči o chudé ve sboru jerusalemském. Zaujímá vedle *Štěpána vynikající postavení. Po smrti Štěpánově uprchl z Jerusalema, ne však aby se skrýval, ale aby kázal s dobrým výsledkem v Samarii [Sk 8,5–13]. Zajímavé je vypravování o setkání F-ově s kouzelníkem Šimonem [Sk 8,9–24] a o obrácení komorníka moufenninské královny [Sk 8,26–39]. F. kázal v pobřežních

[176] Filip T.–Filipenským

krajinách Středoziemního moře od *Azotu do *Cesaree. Další zmínku o něm najdeme až po 18–19 letech [Sk 21,8], když ve svém domě poskytl pohostinství Pavlovi a jeho průvodcům, kteří se na cestě do Jerusalema zastavili v Cesarei. Zdá se tedy, že F. měl v Cesarei trvalé bydliště. Sk 21,9 se zmiňují o F-ových čtyřech dcerách-prorokyních. Podle tradice odstěhoval se F. ke konci svého života se třemi dcerami do Malé Asie, kázal ve Frygii, kde v městě Hierapolis zemřel. Lze dobře říci, že byl předchůdcem Pavlovým v misijním úsilí mezi pohany.

Filip Tetrarcha *Herodes.

Filipenským, epištola Pavlova, která byla právem nazvána »zamilovaným dopisem« mezi Pavlovými epištolami. Dopis skutečně dýše nejvnitřnější láskou ke sboru ve Filippis, ač na druhé straně ani ty nejosobnější vztahy a napomenutí nejsou bez významu všeobecně křesťanského.

1. Obsah: – a) Úvod. Po stručném pozdravu [1,1–2] ujišťuje Pavel Filipenského svou vřelou láskou a modlitebnou přímlovou, aby se rozhojňovali v známosti a jistotě o tom, co se sluší a nesluší na věřící v Krista [1,3–11]. – b) Poměry Pavlovy [1,12–26]: Jeho uvěznění [v Římě?] vedlo proti všemu očekávání ještě k většímu rozšíření evangelia jednak proto, že byl přikován k vojenské stráži, jednak, že jeho přátelé i nepřátelé s větší odvahou vzhledem k jeho uvěznění zvěstovali Krista. Neví, čeho by si měl více přát: smrti nebo návratu k práci. Doufá však, že bude z vězení propuštěn k duchovnímu prospěchu Filipenských. – c) Napomenutí Filipenským, aby žili, jak se sluší na evangelium [1,27–2,18] v duchu jednoty, ochotni jsouce i trpěti pro Krista a přijímají utrpení jako znamení Boží milosti. Prosí je, aby naplnili radost jeho nesobeckou, křesťanskou láskou mezi sebou a následovali tak příkladu Ježíše Krista [2,5–8], aby se jednou oni i Pavel mohli ukázat před Božím soudem »bez úhony« v plné radosti nad tím, co evangelium pro ně vykonalo. – d) Slibuje poslati Timotea a doporučuje Epafrodita, který se zotavil z těžké nemoci [2,19–30]. – e) Křesťanský vzrůst ve známosti Ježíše Krista [3,1–4,1]. Pavel by byl mohl ukončit slovy 3,1, která tvoří pozadí celé této epištoly. Náhle si však vzpomíná na možné nebezpečí, které Filipenským hrozí od judaistů [»psů, zlých dělníků, doufajících v těle«]. Pravým Izraelcem je ten, kdo věří v Krista jako v dostatečného Spasitele. Pro známost Krista by raději všechno ostatní ztratil, jen aby získal »spravedlnost, kteráž jest z Boha a u níž záleží« [3,9]. V obecnosti s Kristem chce hlouběji vnikati do významu jeho utrpení, smrti a zmrtvýchvstání. Dokonalosti ovšem ještě nedosáhl, ale každý křesťan musí usilovati o nejrychlejší duchovní vzrůst a neohlížet se po učením, které vede jen k zemským cílům. Pavel vybízí Filipenského, aby se stali následovníky jeho osobního příkladu, protože jeho cíl

je v nebesích, odkudž očekává Krista, který promění její i ve svou podobu. – f) Závěr [4,2–19]: Napomíná k jednotě zvláště ženské pracovníky ve sboru, Evodu a Syntychnu. »Tovaryšem« ve v. 3 myslí buď Epafrodita nebo nějakého Synzyga [= tovaryš]. Znovu vybízí k radosti, dáváje sebe za příklad [4,4–9]. Konečně děkuje za jejich dary, které i jim samým přinesou užitek u Boha [4, 10–19]. – g) Doxologie a konečné pozdravy [4,20–23].

2. Adresát a okolnosti. Ve Filippis byl první evropský sbor Pavlův, založený na druhé misijní cestě [snad r. 49]. Události, vyličované v Sk 16, 12–40, připomínají F 1,30; 1Te 2,2. Sbor se skládal většinou z bývalých pohanů [F 2,15n; 4,8n], kteří byli Pavlovi co nejsrdčněji oddáni. Přes svou chudobu jej podporovali sbírkami [F 4,15n; 2K 11,8n], a to za jeho pobytu v Tesselonice dvakrát, v Korintě jednou. Naše epištola pak děkuje za čtvrtou sbírku [F 4,10]. Svědčí o úzkém poměru k Pavlovi, když proti své zásadě [F 4,15] nepřijímá nicého od sborů přece jen dary Filipenských s radostí přijímal. Z našeho dopisu vysvítá, že Filipenští byli vždy poslušni [F 2,12] a proto radostí a korunou Pavlovou [4,1]. Za svého života navštívil Pavel Filipenského nejméně třikrát. Podle Sk 20,26 strávil mezi nimi velkonoce r. 55.

Do nedávna se mělo za to, že epištola byla psána z vězení Pavlova v Římě [kolem r. 63]. Dnes však je vyslovován také názor, že byla psána z Efezu. Neboť v epištole se nic nemluví o úmyslu Pavlově proniknouti na západ; naopak F 1,26 a 2,24 mluví o návštěvě ve Filippis [sr. Ř 15,24], a to brzy. Zdá se také, že Pavel musil býti někde nablízku, když Filipenští mohli tak brzy dostati zprávu o nemoci Epafroditově [F 2,25–26]. Také »rathouz« [praetorium], o kterém mluví Pavel F 1,13, může označovati i palác římského místodržitele v Efezu. Rovněž i zmínka o »domě císařově« [4,22] nemusí se vztahovati pouze na Řím. K domu císařovu byli počítáni otroci a propuštěnci, z nichž mnozí žili i mimo Řím. Náhrobní nápis v Efezu mluví dokonce o celém collegiu libertorum et servorum imperatoris [spolek propuštěnců a otroků císařových k účelům pohřebním]. Smělý výpad proti judaistům svědčí spíše pro Efezus, protože judaisté v této době pracovali v Pavlových sborech v maloasijské Galatii i v Korintě. Do Filippis však ještě nepřišli. Zdá se tedy, že dopis mohl býti napsán v době nějakého uvěznění Pavlova v Efezu kolem r. 53 nebo počátkem 54. Žel, že o podobném uvěznění nemáme zpráv. Podle 3,1 napsal Pavel už předtím aspoň jeden dopis, který se však ztratil.

3. Význam. Tato epištola je dokladem neobyčejné schopnosti Pavlovy učiniti těžké dogmatické věci podkladem a podnětem mravního života. Dobře napsal R. A. Falconer, že »lidský duch v ušlechtilém vzletu málokdy dospěl výše za tajemstvím vykopení než F 2,6–11, ale i tohoto místa je užito ke zdůraznění známé povinnosti obětovati se ve

službě bratřím. Význačný rozdíl mezi pozemským životem Ježíšovým s mnoha utrpeními a smrtí a jeho věčnou slávou, kterou spatřil Pavel ve vidění zmrtvýchvstalého Pána, stal se neobyčejně působivou pohnutkou křesťanské mravnosti«. Pavlovy dogmatické názory vyplývaly ze zkušenosti se zmrtvýchvstalým Kristem a byly určeny zase pro praktický život. Tak je nutno pohlížeti i na F 2,5–11; 3,8–11,20–21. Možná, že F 2,5–11, psaná v rytmické formě, pochází ze zpěvníku prvokřesťanské církve a sloužila za vyznání víry. V žádné epištole nevystupuje do popředí kristocentrický život křesťanův tak silně jako v této epištole. Apoštol vyznává, že »jemu živu býti jest Kristus« [1,21], hrdě se hlásí k tomu, že je otrokem Ježíše Krista [1,1], že je pro Krista uvězněn [1,13], že mu je dovoleno zvelebiti Krista svým tělem [1,20], že se pro Krista vzdal všech výsad a předností [3,7n]. Kristus se ho zmocnil [3,12] a Pavlovou jedinou touhou je získat Krista a být nalezen v něm [3,8n]. Po Filipenských touží láskou Kristovou [1,8] a staví jim před oči mysl Kristovu [2,5–11]. Touží po tom, aby utrpení, smrt a zmrtvýchvstání Kristovo byly reprodukovány v jeho vlastním životě [3,10n]. Je přesvědčen, že dovede všechno snažet v Kristu, který jej posiluje [4,13], a těší se, že jednou bude trvale s Kristem [1,23].

Filippis [Sk 16,12, řecky Filippi, tedy správně česky: Filippy], opevněné město v Makedonii poblíže thráckých hranic v úrodném údolí severozápadně od ostrova Thasos ve vzdálenosti asi 14 km od moře. Původně se jmenovalo Krenides a bylo osadou obyvatelů ostrova Thasos, kteří v nedalekém pohoří Pangaion dobývali zlato. R. 356 byla tato osada dobyta od Filipa II. Makedonského a pojmenována Filippii k počtě jeho jména. Filip město rozšířil a opevnil. Vypravuje se, že nedaleké doly vynášely Filipovi 1000 talentů [*Centnér]. R. 168 př. Kr. připadlo město s celou Makedonií Římanům, r. 42 př. Kr. se stalo římskou provincií. Oktavian a Antonius zde usadili vojenské římské vysloužilce. Městem, které mělo zřejmě římský ráz, vedla proslulá římská silnice Via Egantia. Dnes zůstaly ze starobylého města pouze rozvaliny po četných vpádech tureckých. Ale jméno Filibedžik dodnes připomíná starou slávu. R. 49 nebo 52 [chronologie Pavlových cest není ještě docela bezpečná] založil tam Pavel spolu se Sílou, Timoteem a Lukášem kvetoucí křesťanský sbor [Sk 16,12n], který se vyznamenal zvláštní péčí o Pavla v pozdějších letech. Bylo to první město římské, v němž Pavel kázal, a to s úspěchem, ač zde nebylo židovské synagogy. Dostavilo se ovšem i zde pronásledování [1Te 2,2]. Pravděpodobně sbor dostal na starost Lukáš, zatím co Pavel odešel dále do Makedonie a Recka.

Filištínští, Pelíštejci, odtud Palestina, pocházeli podle biblického podání z Kréty [bibl. Kaftor Am 9,7; Jr 47,4], ve skutečnosti však spíše odněkud z balkánské oblasti, odkud byli vypuzeni novými kmeny indoevropskými

Filippis–Filištínští [177]

od severovýchodu. Cestou se zřejmě zdrželi na Krétě, kde se i blíže obeznámili s tamní kulturou. Kréta v době od 3000 př. Kr. do 1400 př. Kr. tvořila mocné námořní království s hlavním městem Cnossem. Kolem r. 1400 utrpěla však hroznou porážku, královský palác v Cnossu byl zpuštěn a říše vyvrácena. Útočníci, tlačeni dalšími kmeny, po čase pokračovali ve svém tažení jednak do egyptského údolí nilského, jednak do oblasti syrskopalestinské. Nápor na Egypt byl odražen za Ramsesa III. kolem r. 1190 př. Kr., ale úzké a úrodné pobřeží palestinské podlehlo [Dt 2, 23; Gn 21,32.34; 26,1]. Egyptané nazývali tyto útočníky *Purusati* [= *Pulasti* – Filištínští]. Za 21. egyptské dynastie mluví se už o království Filištínském v Dor [kolem r. 1100 př. Kr.]. Jejich říše sahala od Gázy na jihu až

Filištínští zajatci. Nástěnný reliéf z paláce Ramsesa III. v Medinet Habu (Theby).

k pohoří Karmel na severu. Filištínští byli výbornými a odvážnými válečníky. Užívali zbraní železných. Podle prof. Blaikieho byli F. jediným skutečně vzdělaným a uměleckým národem v Palestině až do příchodu Reků, což je arci názor naprosto pochybný. Zdá se, že byli původu [aspoň zčásti] indoevropského, ale božstva převzali zcela od původních Kananajců. Říše jejich měla vhodné předpoklady pro styky obchodní: sousedila na severu se Sýrií, na jihu s Arábií a Egyptem, na západě s mořem, které Ex 23,31 jmenuje mořem Filištínským. Není divu, že se Filištínští stali velmi zámožnými [Sd 16,5.18]. Zvláště pět měst, *Gáza, *Azor, *Aškalon, *Gát a *Akaron, tvořilo jakýsi státní a obchodní svaz [1S 5,8], k němuž náležela ještě města *Joppen na severu a *Rafie na jihu. Při zvláštních příležitostech a ve válečných dobách vystupovala tato městská království jako jednotný stát. Od Semitů se Filištínští lišili obličejem, krojem i zbraněmi. Muži byli zpravidla bezvousí, jen náčelníci nosili bradu, ale horní ret měli vyholený jako Sparťané. Výzbroj se skládala z kulatého štítu, krátkého bodného meče a dvou oštěpů. Přílba byla ozdobena obloučkem s mnohými péry kolem dokola. I to připomíná

[178] **Filologus–Flaše**

oblasti Egejského moře, odkudž F. pravděpodobně přišli v době velkého stěhování ve 13. století.

Podle Joz 15,2.12.45–47 byla část jejich země přikázána pokolení Judovu. Ale v době Jozuové se nepodařilo zlomit ani nalomiti jejich moc [Joz 13,2n]. Podle Sd 1,18 zmocnil se Juda přechodně tří měst: Gázy, Aškalonu a Akaronu, ale brzy je opět ztratil, ježto Filištinští zahájili dlouhotrvající útoky na Izraelce. Ojedinele rekové izraelští dovedli své krajany uhájit před jejich nájezdy [Samgar, syn Amatův Sd 3,31; Samson Sd 13–16], ale žádný z nich nesetřásl jejich jho trvale. Za Elí [1S 4,1n] byli Izraelští poraženi tak dokonale, že ztratili i truhlu úmluvy. Dvacet let nato porazil Filištinské Samuel a nazval místo vítězství Ebenezer [= Kámen pomoci, 1S 7,3–12]. Konečně se Izraelští sjednotili v pevné království [1S 8,20] a pod vedením Saulovým se jim podařilo porazit F-é u Gabaa [1S 13–14]. Jevišťem následujícího boje bylo údolí Elah, domněle 22 km jz od Jerusalema. Zde se uplatnil mladý David v boji s Goliášem [1S 17]. Přesto však F-í nebyli zkrušeni. Vytáhli znovu k boji, tentokrát na severu: došlo k osudné bitvě na hoře Gelboe, v níž Saul padl. F-í zabrali všechna města této krajiny a dostali se až do Zajordánie [1S 31,1–7]. Za Davida byli dvakrát poraženi v údolí Refaim [2S 5,17–25; 1Pa 14,8–16]. Když David utvrdil své království a zorganizoval vojenskou moc Izraelovu, podnikl na F-é útok, podmanil si Gát [1Pa 18,1; 2S 8,1] a nato i druhé části země. Salomoun podmanil F-é úplně. Po jeho smrti osvobodilo se nejprve f-é město Gebbeton [1Kr 15,27; 16,15] a rostoucí úpadek judské říše za vpádu syrského krále Hazaele měl vzápětí i ztrátu Gát. Uziáš se sice tohoto města opět zmocnil [2Pa 26,6; 2Kr 12,17], ale F-í se opět zmohli za Achaza a pobrali některá města [2Pa 28,18]. Po málo pak letech ve spojení se Syrskými a Assyrskými a snad spíše jako jejich vasalové podnikli F-í několik nových nájezdů proti království Judskému [Iz 9,11n]. V nápisech assyrských čteme, že F-í byli v této době poplatní assyrskému králi Adad-nirari III. Stejně přijímal od F-ých poplatky i Tiglatfalazar III. i Sargon [r. 722], ale deset let nato vzepřel se Azot [Iz 20,1]. Ale marně. Ezechiáš naproti tomu, uzavřev společenství s Egyptem, stal se se svým královstvím třetí plochou mezi říšemi assyrskou a egyptskou, což uspišilo zkázu říše judské. Assyrskou svrchovanost upevnil Ésarhaddon, který podnikl tři válečné výpravy do Egypta přes území f-é. Za úpadku Assyrie trpěla říše f-á vpády Egyptanů [za XXVI. dynastie]. Proroci často prorokovali soud nad F-ými [Iz 11,14; Jr 25,20 ;47,1–7; Am 1,6–8; 6,2; Abd 19; Sof 2, 4n; Za 9,5–7]. Psametich I. dobyl Azotu po devětatřicetiletém obléhání. Necho II., vrstevník Joziášův, dobyl Gázy. Stará nenávisť k lidu izraelskému vypukla

znovu v době babylonského zajetí [Ez 25,15. 17]. Po návratu ze zajetí však shledáváme, že mnozí Židé pojali za ženy Filištinčky k velkému zármutku duchovních vůdců [Neh 13,23n]. V době Makkabejské dobyli Židé Azotu i Gázy. Od té doby se F-í nadobro ztrácejí. Patrně úplně splynuli se Židy, když se už dávno předtím úplně posemitštili. Velmi záhy ztratili řeč a ještě dříve náboženství.

Hned po usazení převzali F-í náboženství původních obyvatelů kananejských. Hlavním jejich božstvem byl *Dágon [1S 5,2n], semitský bůh obilní, ženské božstvo se jmenovalo Attar-gatis. V Gáze ctili místní božstvo Marná a v Akaronu *Belzebuba.

Filologus, křesťan, jemuž Pavel zasílá své pozdravy [Ř 16,15]. Byl snad hlavou křesťanské domácnosti.

Fines [hebr. *pinchás* jméno snad egypt. původu].

1. Syn Eleazarův a vnuk Aronův [Ex 6, 25] stal se pamětihodný svou horlivostí proti modlářství v Setim; kopím zabil Izraelce, který si okázale do tábora přivedl Madiánku. I tato žena padla za obět horlivosti F-ově [Nu 25,7; Ž 106,30n]. Za to byl odměněn slibem, že hodnost kněžská bude jeho rodu trvale zachována [Nu 25,10–13]. Jako kněz doprovázel válečnou výpravu proti Madiánským [Nu 31,6]. Vedl též výpravu proti Galádu, aby protestoval proti oltáři, který vystavěla pokolení zajordánská [Joz 22,13–32]. Při rozdělení země obdržel pahrbek na pohoří Efraim, který potom měl jeho jméno [Joz 24,33]. Po smrti Eleazarův stal se nejvyšším knězem, třetím v pořadí nejvyšších kněží. V této vlastnosti sděloval odpověď Hospodinovu o tažení proti Benjaminským [Sd 20,28]. Jeho domnělý hrob se ukazuje do dnešního dne u Avertah 6 km jv od Nablu. Jedna třída židovských kněží odvozovala po návratu ze zajetí svůj původ od tohoto F-a [Ezd 8,2].

2. Druhý syn *Elí, který padl v nešťastné bitvě s F-ými [1S 1,3; 2,34; 4,4.11.17.19–14,3].

3. Levita z doby Ezdrášovy, otec Eleazarův [Ezd 8,33].

Fínon, jeden z idumejských náčelníků [Gn 36,41; 1Pa 1,52].

Fispa, syn Jeterův z pokolení Asser [1Pa 7,38].

Fíton, jedno ze skladištních měst, které vystavěli Izraelští egyptskému faraónovi po smrti Josefově [Ex 1,11]. Leželo při sv hranicích Egypta vedle průplavu, spojujícího Nil se zálivem rudomořským. Dnes se ukazují zbytky tohoto města u Tell-el-Maschuta v údolí Tumilat. Jeho stáří jde nejméně do VI. dynastie; ale bylo znovu a znovu přestavováno. Při vykopávkách byly nalezeny cihly, zhotovené bez obvyklé slámy [Ex 5,10–12]. V době Ptolemejců dostalo toto město jméno Heroonpolis, kterým LXX překládá příznačně jméno Gesen [Gn 46,28].

Flaše. Tak překládají Kraličtí hebr. *’ašísót* v Pis 2,5, které jinde překládají lahvice [2S 6,19; 1Pa 16,3] a jednou kádě [Oz 3,1].

Podle hebr. kořene jde o něco stlačeného, snad o hrozny stlačené [sr. 1S 30,12] v podobu koláčů.

Flegon, křesťan, kterého Pavel pozdravuje v Ř 16,14.

Forma, stč. podoba, tvar, vzor, model [1Pa 28,11; Ez 43,11], tvářnost, způsob [Ř 2,20; 2Tm 3,5]. V Ř 2,20 f. označuje »ztělesnění« znmásti a pravdy, jimž podle přesvědčení židovského byl Zákon.

Fortelný [fortel stč. z něm.] má ve stč. význam: obmyslný, lstivý, úskočný [na př. úskočný kůň] anebo nověji: obratný, zručný, chytrý, schopný. V Př 12,27 se spíš myslí na lenivého, otálivého než na úskočného, lstivého, ač Kral. totéž hebr. slovo v Př 10,4 překládají »lstivý«, v Oz 7,16 a Ž 78,57 »omylný«, v Ž 32,2; Jb 13,7 »lest«. U Mal 1,14 překládají Kral. jiné hebr. slovo, značící lstivý, podvodný výrazem »fortelný«. V poznámce Šestidílký [1593] mají šibal, pokrytec.

Fortunatus [= šťastný, dítko štěstěny], jméno mladého křesťana korintského z čeledi Štěpánovy, který se Štěpánem a Achaikem navštívili Pavla v Efezu [1K 16,17]. Snad jde o téhož Fortunáta, o němž píše Kliment římský ve své ep. Korintřanům o 40 let později.

Frejř, stč. mileneč, záletník [Jr 4,30; Ez 16,33; 23,9; Oz 2,5; 3,1] o pohanských národech a bozích.

Frejovati, stč. mlkovati se, dvořiti se, smilnití Ez 23,5.9. Ve smyslu odpadnouti od Boha.

Frygie [Sk 2,10; 16,6; 18,23] za starověku krajina v Malé Asii, zaujímající záp. polovici střední části poloostrova, která později byla ohraničena Bytínií, Mysíí, Lydií, Pisidií, Lykaonií a Galatií. Nejdříve náležela Lydií, potom k říši perské; Alexander Veliký jí pak dobyl a po jeho smrti byla v střídavém držení jeho vojevůdců. Konečně r. 130 připadla k římské provincii. Je to z větší části vysočina, částečně prorvaná hluboce zaříznutými říčními údolími. Hlavními městy byly Kalaenae, Kolossy, Laodicea, Hierapolis, Dorylaeon, Tyssos a Antiochie Pisidická. Antiochus Veliký [223–187 př. Kr.] přestěhoval do této krajiny 2000 židovských rodin z Mesopotamie.

Fua. – 1. Syn Izacharův [Gn 46,13], zakladatel čeledi fuatské [Nu 26,23; 1Pa 7,1]. – 2. Otec Tolův, syn Dody z pokolení Izacharova [Sd 10,1] a soudce izraelský po Abimelechovi. – 3. Jedna z hebr. porodních asistentek, jež neposlechly faraónova rozkazu, aby utratily hebr. mužská nemluvnátka hned při porodu. V hebr. je toto jméno jinak hláskováno než 1. a 2. [Ex 1,15n].

Ful [2Kr 15,19], jiné jméno pro Tiglatfalazara IV., který r. 745 př. Kr. uchvátil vládu nad Ninivem, podmaniv odbojně krále v nejbližším okolí i v sev. Sýrii [740 př. Kr.]. V nápisech assyrských se vypravuje, že Emat se spojilo s nějakým Azrijahu u laudy [Azariáš Judský?] a Panammu ze Samaly. Emat bylo vyvráceno a přivtěleno k assyrské provincii. Izrael, Damašek, Tyrus se uvolily rychle platiti těžké poplatky. Když se těmto poplatkům

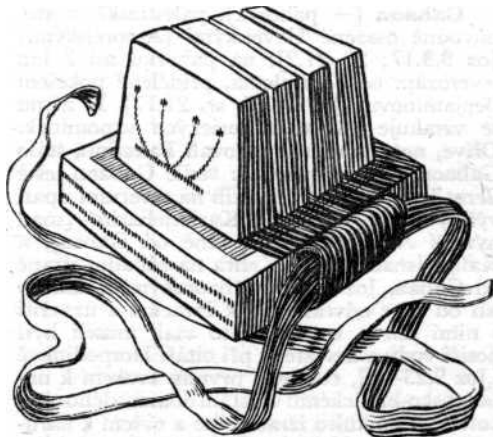
Flegon–Fylakteria [179]

vzepřel *Manahem, král izraelský, podnikl F. proti němu kárnou výpravu, která skončila úplatkem. Manahem prý dal F-ovi 10 tis. centněřů stříbra, t. j. 49.110 kg! Tato berně byla rozvržena na bohatší z obyvatelů říše po 50 letech [815.5 g; 2Kr 15,20]. S touto kořistí F. odtáhl. R. 733–732 př. Kr. dobyl Damašek, zpusťošil území izraelské, zabral Neftalim a Pekacha, krále izraelského, donutil k těžkému poplatku. Když Pekach byl r. 731 zavražděn, dosadil F. za nástupce Ózee nebo jej aspoň uznal za krále. Brzy podmanil území Ammon, Moáb, Aškalon, Edom a Judu. R. 728 se dal korunovati za krále babylonského, ale brzy nato zemřel. *Tiglatfalazar. *Assyrie.

Funon, dnešní Feinan na v. od Araba, jedna ze zastávek Izraelců při putování pouští před vstupem na území Moáb [Nu 33,42n]. Dolovala se zde měď a železo.

Fygellus, jmenovaný s Hermogenem v 2Tm 1,15 jako jeden z těch, kteří se v Asii odvrátili od Pavla.

Fylakteria [jako ochrana, amulet]. Jméno to se sice v bibli přímo nejmeneje, zato však se mluví o »znamení na ruce a památce před očima« [Ex 13,9,16; Dt 6,8; 11,18]. Farizeové vzali tento příkaz doslovně. Do malých schránek vkládali proužky blan, popsány citáty z Ex 13,1.10.11–16; Dt 6,4–9; 11,13–21. Na schránce bylo napsáno počáteční písmeno jména Božího Š [šaddai = všemohoucí]. Tuto krabičku [fylakteria] přivazovali při modlitbě řemínky na čelo jako sídlo paměti a na levé rámě jako symbolu lásky. Čím větší byla fylakteria, tím větší se předpokládala vážnost k zákonu Božímu [Mt 23,5]. Fylakterii měli užívat všichni židovští mužové při každodenní ranní modlitbě kromě soboty a svátků, jež samy o sobě byly znamením, takže činily f. zbytečná. Zenam se nezakazovalo nositi f. Židovský výklad k Písni Šalomounově nazývá f. ochranou proti zlým duchům.

Fylakteria.